

ارزیابی پیش بردگی سیاست‌های کلان و خرد توسعه کارآفرینی کشور

سید محمد مقیمی^۱، غلامرضا طالقانی^۲، قاسم رمضانپور نرگسی^۳، علی داوری^۴

چکیده

به موازات رشد جمعیت کشور و گسترش فزاینده بیکاری، مقوله کارآفرینی و توسعه آن در برنامه‌های توسعه سوم و چهارم مورد توجه قرار گرفت. اکنون پس از اتمام دوره زمانی برنامه چهارم، ضرورت دارد تا سیاست‌ها و برنامه‌های مرتبط با توسعه کارآفرینی مورد ارزیابی قرار گیرد. بر این اساس، این پژوهش با هدف ارایه الگویی از سیاست‌های مؤثر بر توسعه کارآفرینی در دو بخش سیاست‌های کلان و خرد و ارزیابی آن‌ها انجام شده است. در این پژوهش برای ارزیابی وضعیت موجود از روش پژوهش توصیفی-پیمایشی، تدوین پرسشنامه و توزیع آن بین کارشناسان حوزه‌های مرتبط با کارآفرینی استفاده شده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد، در مجموع سیاست‌های کلان و خرد مؤثر بر توسعه کارآفرینی در موقعیت پیش برنده نیستند و نیازمند بهبود هستند. در پایان پیشنهادهایی برای بهبود این سیاست‌ها ارایه شده است.

واژه‌های کلیدی: سیاست‌های توسعه کارآفرینی، سیاست‌های کلان و خرد، توسعه کارآفرینی

۱. دانشیار گروه مدیریت دولتی دانشگاه تهران، ایران

۲. دانشیار گروه مدیریت دولتی دانشگاه تهران، ایران

۳. دکتری مدیریت دانشگاه تهران و عضو هیئت علمی سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران، ایران

۴. دکتری مدیریت دولتی دانشگاه علامه طباطبایی، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۸۹/۱۱/۳۰

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۰/۳/۱۰

نویسنده مسئول مقاله: قاسم رمضانپور نرگسی

Email: Tilar_fh@yahoo.com

مقدمه

سطح فعالیت‌های کارآفرینانه افراد جامعه به تمایل آنان برای کارآفرین شدن به‌عنوان یک گزینه شغلی (انگیزش)، دانش و توانایی‌ها (مهارت‌ها) و همچنین به میزان حمایت از افراد برای راه‌اندازی یک کسب و کار نظیر سهولت دسترسی به منابع مالی، خدمات مشاوره‌ای و سایر مشوق‌ها در یک محیط سیاسی و قانونی مطلوب (فرصت‌ها) بستگی دارد [۱۰]. نتایج بررسی سازمان همکاری‌های توسعه اقتصادی اروپا در زمینه شناسایی عوامل تعیین‌کننده توسعه کارآفرینی نشان می‌دهد، می‌توان عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی را در راستای بهبود انگیزش، مهارت‌ها و فرصت‌ها در دو گروه سیاست‌های کلان و خرد گروه‌بندی کرد. سیاست‌های کلان دولت به بهبود محیط کسب و کار کمک می‌کنند. سیاست‌های خرد اغلب به‌وسیله‌ی بخشی از دولت در رده‌های پایین‌تر اجرا می‌شوند. به‌طور کلی، سیاست‌های کلان نسبت به سیاست‌های خرد در توسعه کارآفرینی مؤثرتر هستند. برخی از سیاست‌های کلان شامل (۱) کنترل تورم، نرخ بهره پایین، امنیت اقتصادی (۲) سیستم مالیاتی کارآمد (۳) سیاست‌های رقابت و ضد انحصار در دسترسی به منابع مالی (۴) قوانین تجاری (۵) شیوه اجرای سیاست‌ها و قوانین به‌وسیله دولت هستند. سیاست‌های خرد شامل (۱) کمک مالی برای آموزش مدیریت و کارکنان شرکت‌های کوچک و متوسط (۲) افزایش پژوهش و توسعه در شرکت‌های کوچک و متوسط (۳) بهبود ظرفیت‌های کارآفرینانه (۴) خلق فرهنگ کارآفرینانه (۵) بهبود دسترسی به منابع مالی برای کارآفرینان است [۱۴]. گفتنی است که سیاست‌های کلان در مباحث مربوط به محیط کسب و کار ریشه دارند و سیاست‌های خرد بیشتر در الگوهای توسعه کارآفرینی مورد توجه قرار گرفته‌اند.

در سال‌های اخیر تلاش‌هایی در جهت توسعه کارآفرینی در کشور انجام شده است، ولی در عمل افزایش نرخ کارآفرینی و توسعه شرکت‌های کوچک در کشور با مشکلاتی همراه بوده است. شاید بتوان علت بخشی از این مشکلات را در سیاست‌های کلان و خرد توسعه کارآفرینی کشور جستجو کرد. بنابراین این پژوهش به‌منظور تحلیل و تبیین این

مشکل انجام شده است. با توجه به هدف اصلی پژوهش (سنجش سیاست‌های کلان و خرد توسعه کارآفرینی کشور) سوال‌های پژوهش عبارتند از:

۱. آیا سیاست‌های کلان توسعه کارآفرینی در ایران پیش برنده و یا مطلوب هستند؟

۲. آیا سیاست‌های خرد توسعه کارآفرینی در ایران پیش برنده و یا مطلوب هستند؟

۳. آیا وزن (میانگین) ابعاد سیاست‌های کلان یکسان است؟

۴. آیا وزن (میانگین) ابعاد سیاست‌های خرد یکسان است؟

مبانی نظری پژوهش

این پژوهش به دنبال بررسی نقش سیاست‌های کلان و خرد در جهت توسعه کارآفرینی است. بر این اساس مبانی نظری پژوهش در دو بخش سیاست‌های کلان و خرد تدوین شده است.

بخش اول) الگوهای سیاست‌های کلان در جهت بهبود محیط کسب و کار:

دستور اقتصاددان معروف پرویی یکی از دلایل مهم توسعه نیافتگی کشورهای جهان سوم را موانع نظام اداری این کشورها می‌داند که بخش خصوصی را به اقتصاد زیرزمینی، غیررسمی و غیرمولد سوق می‌دهد. در این فضای نامساعد کسب و کار، سیاست‌های کلان، توسعه کارآفرینی و توسعه شرکت‌های کوچک و متوسط با مشکل مواجه می‌شوند [۶]. محیط کسب و کار مجموعه‌ای از سیاست‌ها، شرایط حقوقی و نهادی و قانونی حاکم بر فعالیت‌های کسب و کار بیان شده است [۷]. در تعریفی دیگر محیط کسب و کار مجموعه عوامل مؤثر بر شرکت‌ها است که مدیر، مالک شرکت یا کارآفرین نقش چندانی در آن ندارند و بر کسب و کارها تحمیل می‌شود و شامل کیفیت زیر ساخت‌های اقتصادی، میزان فساد اداری، امنیت اجتماعی، ثبات در سیاست‌های اقتصادی، قوانین و مقررات، کیفیت نظام قضایی و ... از جمله عوامل محیطی هستند که تأثیر مستقیم بر عملکرد شرکت‌ها دارند که تغییر آن‌ها فراتر از اختیارات و قدرت مدیران شرکت و کارآفرینان است [۲]. گفتنی است بهبود محیط کسب و کار نتیجه سیاست‌گذاری درست و اجرای کارآمد سیاست‌های کلان است. چارچوب‌ها و الگوهای متعددی در زمینه محیط کسب و کار یا سیاست‌های

کلان وجود دارند که بعضی از آنها به صورت گزارش‌های سالانه بین‌المللی منتشر می‌شوند و کشورها براساس آنها با یکدیگر مقایسه می‌شوند. برخی از این الگوها عبارتند از:

الگوی ارزیابی محیط کسب و کار بانک جهانی: بانک جهانی هر ساله طی گزارشی با استفاده از شاخص‌های ده‌گانه، محیط کسب و کار کشورها را با یکدیگر مقایسه می‌کند. این شاخص‌ها عبارتند از: (۱) ثبت شرکت یا شروع کسب و کار، (۲) اخذ مجوزهای لازم شروع یک کسب و کار، (۳) استخدام و اخراج کارکنان، (۴) ثبت دارایی‌ها (۵) اخذ تسهیلات و اعتبارات، (۶) حمایت از سرمایه‌گذاران (۷) پرداخت مالیات، (۸) تجارت خارجی، (۹) کارایی نظام قضایی در الزام آور بودن قراردادها (۱۰) اعلام ورشکستگی و خاتمه بخشیدن به کسب و کار [۱۸].

الگوی رقابت‌پذیری جهانی مجمع جهانی اقتصاد: هدف این گزارش، ارائه ابزارهای الگوبرداری، به‌منظور مقایسه سیاست‌های کلان کشورها، شناسایی و رفع موانع رقابتی است. این الگو دربرگیرنده سه بعد با ۱۲ رکن به شرح زیر است: بعد اول (عوامل پایه‌ای شامل نهادها، زیرساخت‌ها، ثبات شاخص‌های کلان اقتصادی، بهداشت و آموزش - های مقدماتی. بعد دوم) عوامل توانمندساز شامل تحصیلات دانشگاهی و آموزش کارکنان، کارایی بازار محصولات، کارایی بازار کار، میزان توسعه بازار مالی، آمادگی تکنولوژیکی، اندازه بازار. بعد سوم) عوامل نوآوری شامل میزان پیشرفتگی کسب و کارها و نوآوری است [۱۹].

الگوی تصویر محیط کسب و کار: این چارچوب تلاش دارد تا تصویری از نتایج سیاست‌های کلان و محیط کسب و کار کشورها را ارائه نماید. ابعاد هشت‌گانه اصلی این چارچوب عبارتند از: شاخص آزادی اقتصادی، رتبه ریسک سیاسی، رتبه اعتبار کشور برای سرمایه‌گذاری، شاخص محیط کسب و کار، رتبه کیفیت محیط کسب و کار، شاخص فساد و کیفیت تدوین مقررات، رتبه محیط کسب و کار [۸].

بخش دوم) الگوهای توسعه کارآفرینی

در بخش قبل الگوهای سیاست کلان مورد توجه قرار گرفت. در ادامه الگوهای توسعه کارآفرینی یا الگوهای سیاست خرد مورد توجه قرار می‌گیرند. گفتنی است که الگوهای جدید توسعه کارآفرینی به سیاست‌های کلان نیز توجه دارند (مانند الگوی دیده‌بان جهانی کارآفرینی). البته در این الگوها تمایز دقیق بین سیاست‌های کلان و خرد تا حدی مشکل است. در ادامه چند الگو در این زمینه معرفی شده‌اند.

الگوی دیده بان جهانی کارآفرینی یا جم: در این الگو از یک تعریف گسترده و باز برای توصیف مفهوم کارآفرینی استفاده شده است [۹][۱۱]. در این الگو علاوه بر توجه به سیاست‌های کلان برای بهبود محیط کسب و کار (شرایط چارچوب ملی عمومی) به سیاست‌های خرد برای توسعه کارآفرینی (شرایط ویژه کارآفرینی) اشاره شده است. سیاست‌های خرد شامل (۱) حمایت مالی دولت از اعطای وام و منابع مالی به کارآفرینان (۲) آموزش‌هایی مانند آموزش مدیران کسب و کارهای جدید (۳) پژوهش و توسعه در جهت ایجاد فرصت‌های تجاری جدید (۴) توسعه زیرساخت‌های حرفه‌ای و تجاری مانند خدمات حسابداری و حقوقی (۵) کاهش موانع ورود به بازار (۶) دسترسی به زیرساخت‌های فیزیکی و ارتباطی (۷) فرهنگ‌سازی (۸) برنامه‌های دولتی برای کمک به رشد شرکت‌های نوظهور در سطوح دولت ملی و منطقه‌ای و (۹) سایر سیاست‌های دولتی مانند سیاست‌های مالیاتی [۱۶].

گفتنی است این الگو در سال ۲۰۰۸ اصلاح شده است. عناصر الگوی اصلاح شده جم عبارتند از:

(۱) برنامه‌ها و سیاست‌های بهبود نیازهای پایه‌ای شامل بهبود نهادها، زیرساخت‌ها، ثبات اقتصاد کلان، بهداشت و آموزش‌های پایه‌ای (۲) برنامه‌ها و سیاست‌های بهبود عوامل توسعه دهنده کارایی، شامل آموزش‌های عالی و ضمن خدمت، کارایی بازار محصولات، کارایی بازار کار، پیشرفتگی بازار مالی، آمادگی تکنولوژیکی و اندازه بازار (۳) برنامه‌ها و سیاست‌های افزایش نوآوری و کارآفرینی شامل کمک‌های مالی به کارآفرینان، آموزش

کارآفرینی، انتقال نتایج تحقیق و توسعه، زیرساخت تجاری و قانونی کارآفرینی و قوانین مربوط به شروع یک کسب و کار [۴].

الگوی یورواستات - سازمان همکاری‌های توسعه اقتصادی: بر اساس این الگو، نرخ کارآفرینی با بهبود دسترسی به فرصت‌ها، مهارت‌ها و منابع افزایش می‌یابد. در این الگو، عوامل توسعه کارآفرینی شامل موارد زیر است.

دسترسی به منابع نشان دهنده میزان دستیابی به سرمایه، دسترسی به نتایج تحقیق و توسعه و تکنولوژی است که برای کارآفرینان مهم هستند. مهارت به قابلیت‌ها، توانایی‌ها و توانمندی‌های لازم برای کارآفرین شدن اطلاق می‌شود. البته به صرف دسترسی به منابع و مهارت‌ها لزوماً کارآفرینی پژوهشگر نخواهد شد، بلکه باید فرصت‌های لازم در شرایط بازار و شرایط قانونی برای کارآفرینی فراهم شود تا کارآفرین بالقوه از طریق تولید یک محصول، فرآیند یا بازار جدید و غیره ارزش ایجاد کند. گفتنی است که فرهنگ جامعه، تمام بخش‌های این الگو را تحت تأثیر قرار می‌دهد [۳][۱۵].

الگوی سیاست‌های توسعه کارآفرینی آنکتاد: این الگو بین عوامل اقتصادی کلان مؤثر بر فعالیت‌های اقتصادی (سیاست‌های کلان و یا محیط کسب و کار) مانند ثبات اقتصاد کلان، بازار کار، زیرساخت محلی و سطح مالیات و غیره و سیاست‌های مؤثر بر کارآفرینی تمایز ایجاد شده است. حوزه‌های سیاست‌گذاری توسعه کارآفرینی این الگو عبارتند از: افزایش دسترسی به منابع مالی (ضمانت وام بانکی برای کارآفرینان)، تسهیل ورود و خروج شرکت‌ها (کاهش الزامات تأسیس و انحلال شرکت) و برنامه‌های حمایتی دولت (مانند تمرکز بر نیازهای شرکت‌های کوچک و متوسط و یا گروه‌های خاص مانند زنان) [۱۷].

جمع‌بندی مبانی نظری و تدوین مدل مفهومی پژوهش

مدل مفهومی و پرسشنامه پژوهش با استفاده از الگوهای ارائه شده و ترکیب آن‌ها استخراج و تدوین شده است. این مدل با دو مفهوم اصلی سیاست‌های کلان (با ۸ بعد) و سیاست‌های

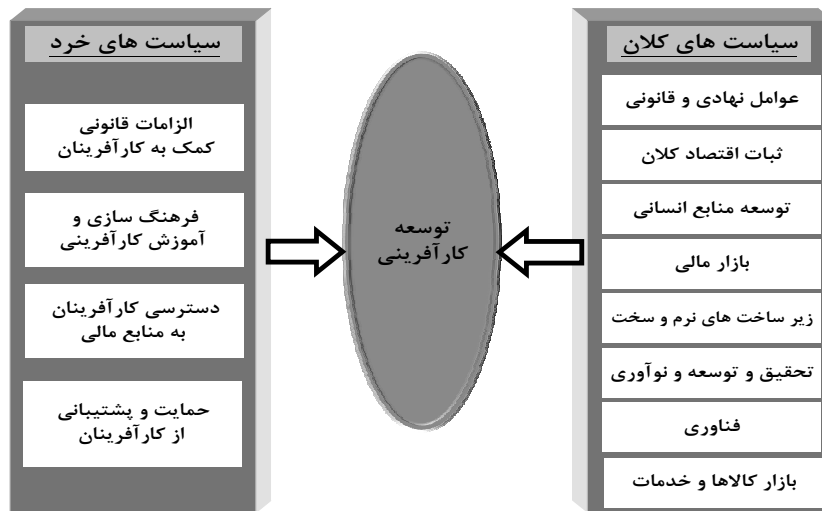
خرد (با ۴ بعد) طراحی شد. در تدوین مدل مفهومی، الگوهای ۱ الی ۳ جدول ۱ بیشتر برای سیاست‌های کلان و الگوهای ۴ الی ۷ بیشتر برای سیاست‌های خرد استفاده شده است. شکل و عناصر مدل مفهومی در ادامه آمده است.

جدول ۱. مقایسه الگوهای مبانی نظری

الگو	ابعاد اصلی
۱) محیط کسب و کار بانک جهانی (۲۰۱۰)	ثبت شرکت، اخذ مجوز، استخدام و اخراج کارکنان، ثبت دارایی‌ها، اخذ تسهیلات و اعتبارات، حمایت از سرمایه گذاران، پرداخت مالیات، تجارت خارجی، کارایی نظام قضایی و ورشکستگی
۲) رقابت‌پذیری جهانی مجمع جهانی اقتصاد (۲۰۰۹)	نهادهای زیر ساخت‌ها، اقتصاد کلان، بهداشت و آموزش مقدماتی، و دانشگاهی، بازار محصولات، بازار کار، توسعه بازار مالی، آمادگی فناورانه، اندازه بازار، توسعه کسب و کار و نوآوری
۳) تصویر محیط کسب و کار (۲۰۰۹)	شاخص آزادی اقتصادی، رتبه ریسک سیاسی، رتبه اعتبار کشور برای سرمایه‌گذاری، شاخص محیط کسب و کار، رتبه کیفیت محیط کسب و کار، شاخص فساد و کیفیت تدوین مقررات، رتبه محیط کسب و کار
۴) دیده‌بان جهانی کارآفرینی (۲۰۰۵)	بهبود شرایط عمومی و شرایط ویژه کارآفرینی
۵) دیده‌بان جهانی کارآفرینی اصلاح شده (۲۰۰۸)	توسعه کارآفرینی شامل برنامه‌های رفع نیازهای پایه‌ای، برنامه‌ها و سیاست‌های مربوط به عوامل توسعه دهنده کارایی و سیاست‌های نوآوری و کارآفرینی
۶) توسعه کارآفرینی یوروستات (۲۰۰۷)	تعیین کننده کارآفرینی، عملکرد کارآفرینانه و پیامدهای کارآفرینی
۷) توسعه کارآفرینی آنکتاد (۲۰۰۴)	افزایش دسترسی به منابع مالی، تسهیل ورود و خروج شرکتها و برنامه‌های حمایتی دولت

سیاست‌های کلان: این نوع سیاست‌ها به بهبود فضای کلی کسب و کار شرکت‌های کوچک و بزرگ کمک می‌کنند. این سیاست‌ها شامل عوامل نهادی رسمی یا ترتیبات نهادی شامل قوانین سیاسی، قضایی، مالیات، کار و غیره [۵][۱۳]، ثبات اقتصاد کلان (نرخ تورم، نرخ بهره)، توسعه منابع انسانی (سطح عمومی آموزش‌های ابتدایی و دانشگاهی)، بازار مالی (نبود محدودیت در بازار مالی و سرمایه کشور و غیره)، زیرساخت‌های نرم و سخت (حمل و نقل، انرژی و ارتباطات)، تحقیق و توسعه و نوآوری (سرمایه‌گذاری در

تحقیق و توسعه و غیره)، فناوری (حمایت دولت از فناوری‌های مدرن و غیره) و بازار کالاها و خدمات (اندازه بازار داخل و خارج کشور) هستند.

نمودار ۱. مدل مفهومی

سیاست‌های خرد: این نوع سیاست‌ها مختص توسعه کارآفرینی هستند و شامل الزامات قانونی کمک به کارآفرینان (الزامات اداری و قانونی جهت کمک به تأسیس و رشد شرکت‌ها و غیره)، فرهنگ‌سازی، آموزش کارآفرینی، دسترسی کارآفرینان به منابع مالی (به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مشکلات کارآفرینان [۱۲])، حمایت و پشتیبانی از کارآفرینان در قالب ایجاد خوشه‌ها و شهرک‌های صنعتی، خدمات آموزشی و پژوهشی و غیره هستند.

روش پژوهش

این پژوهش به دلیل بررسی وضعیت موجود، از نوع توصیفی - پیمایشی است. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه و با مقیاس ۵ گزینه‌ای لیکرت (کاملاً مناسب تا کاملاً نامناسب) است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و LISREL استفاده شد. جامعه آماری این پژوهش شامل کارشناسان وزارت صنایع، علوم و اقتصاد هستند که در حوزه‌های کارآفرینی، شرکت‌های کوچک و متوسط و تجاری سازی و محیط کسب و کار فعالیت داشته‌اند. حجم نمونه پژوهش با استفاده از فرمول $n = (Z^2 pq) / S^2 e$ و با

خطای ۱۰ درصد ۹۶ نفر محاسبه که پس از توزیع پرسشنامه‌ها تعداد ۱۵۸ پرسشنامه دریافت شده است.

در این پژوهش به منظور سنجش اعتبار مدل، ابتدا دیدگاه خبرگان کارآفرینی در زمینه مدل مفهومی و پرسشنامه پژوهش بررسی شده است. نتیجه بررسی دیدگاه خبرگان نشان داد، مدل مفهومی از نظر آن‌ها مناسب ارزیابی شده است ولی چند شاخص باید اصلاح می‌شد. بعد از انجام اصلاحات، پرسشنامه در نمونه پژوهش توزیع شد. در ادامه به منظور بررسی ویژگی‌های فنی ابزار اندازه‌گیری، از آلفای کرونباخ و تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. نتایج بررسی ویژگی‌های فنی ابزار اندازه‌گیری در جدول ۲ بیانگر پایایی و روایی پرسشنامه پژوهش است. گفتنی است، مدل اندازه‌گیری پژوهش در حالت تخمین استاندارد نشان می‌دهد در بین مؤلفه‌های سیاست‌های کلان به ترتیب تحقیق و توسعه، فناوری و عوامل نهادی بیشترین اهمیت را دارند. در بین سیاست‌های خرد حمایت و پشتیبانی، دسترسی به منابع مالی و فرهنگ‌سازی و آموزش بیشترین اهمیت را دارند.

جدول ۲. ارزیابی ویژگی‌های فنی پرسشنامه شامل پایایی و روایی سازه

آماره	آلفای کرونباخ	X ² /df	RMSEA	NFI	NNFI	آزمون T
معیار پذیرش	از 0/7 بزرگ‌تر	کمتر از ۳	کمتر از 0/08	بیشتر از 0/9	بیشتر از 0/9	بیشتر از 1/96
سیاست‌های کلان	۰/۹۰	۱/۶۳	۰/۰۴	۰/۹۸	۰/۹۹	همه شاخص‌ها معنادار
سیاست‌های خرد	۰/۸۸	۲/۴۶	۰/۰۶	۰/۸۸	۰/۹۰	همه شاخص‌ها معنادار

۱. میانگین ابعاد و مفاهیم اصلی پژوهش

همانطور که مشاهده می‌شود T در بین سیاست‌های کلان، زیرساخت‌ها و ثبات اقتصاد کلان به ترتیب بیشترین و کمترین میانگین را دارند. از بین ابعاد سیاست‌های خرد، قوانین و

الزامات قانونی کمک به کارآفرینان و دسترسی کارآفرینان به منابع مالی به ترتیب بیشترین و کمترین میانگین را دارند.

جدول ۳. میانگین ابعاد سیاست‌های کلان و خرد

میانگین	بعد	مفهوم	میانگین	بعد	مفهوم
۲/۵۲	الزامات قانونی کمک به کارآفرینان	سیاست‌های کلان	۲/۳۲	عوامل نهادی و قانونی	سیاست‌های کلان
۲/۳۲	فرهنگ‌سازی و آموزش		۱/۹۸	ثبات اقتصاد کلان	
۱/۹۶	دسترسی به منابع مالی		۲/۹۸	توسعه منابع انسانی	
۲/۱۲	حمایت و پشتیبانی		۲/۳۸	بازار مالی	
۲/۴۶	سیاست‌های کلان	سیاست‌های خرد	۲/۹۶	زیرساخت‌ها	
			۲/۰۹	تحقیق و توسعه	
۲/۲۳	سیاست‌های خرد		۲/۴۱	فناوری	
			۲/۵۸	بازار کالاها	

۲. بررسی نتایج آزمون t یک نمونه‌ای: به منظور بررسی سؤال‌های اول و دوم پژوهش (بررسی پیش‌برندگی یا مطلوب بودن سیاست‌های کلان و خرد) از آزمون t یک نمونه‌ای با نقطه برش ۳ استفاده شد. روش تصمیم‌گیری در خصوص رد یا پذیرش H_0 که منطبق بر قاعده متداول در آزمون‌های t است، به شرح زیر است:

جدول ۴. نتایج آزمون t یک نمونه‌ای

مفهوم	بعد	t	سطح معنادار	حد پایین اختلاف	حد بالای اختلاف	نتیجه
قبیله‌های کلان	عوامل نهادی و قانونی	-۱۰/۸۲	۰/۰۰	-۰/۸۱	-۰/۵۶	رد H_0
	ثبات اقتصاد کلان	-۱۵/۸۰	۰/۰۰	-۱/۱۵	-۰/۸۹	رد H_0
	توسعه منابع انسانی	-۰/۲۱	۰/۸۴	-۰/۱۷	۰/۱۴	پذیرش H_0
	بازار مالی	-۷/۹۹	۰/۰۰	-۰/۷۸	-۰/۴۷	رد H_0
	زیرساخت‌های نرم و سخت	-۰/۵۴	۰/۵۹	-۰/۲۰	۰/۱۱	پذیرش H_0
	تحقیق و توسعه و نوآوری	-۱۱/۰۵	۰/۰۰	-۱/۰۸	-۰/۷۵	رد H_0
	فناوری	-۸/۴۶	۰/۰۰	-۰/۷۳	-۰/۴۵	رد H_0
	بازار کالاها و خدمات	-۷/۲۹	۰/۰۰	۰/۵۴	-۰/۳۱	رد H_0
قبیله‌های کوچک	الزامات قانونی کمک به کارآفرینان	-۶/۰۲	۰/۰۰	-۰/۶۴	-۰/۳۲	رد H_0
	فرهنگ‌سازی و آموزش کارآفرینی	-۸/۷۸	۰/۰۰	-۰/۸۳	-۰/۵۳	رد H_0
	دسترسی کارآفرینان به منابع مالی	-۱۳/۰۲	۰/۰۰	-۱/۲۰	-۰/۸۸	رد H_0
	حمایت و پشتیبانی از کارآفرینان	-۱۲/۶۸	۰/۰۰	-۱/۰۱	-۰/۷۴	رد H_0

در سطح اطمینان ۰/۹۵ در صورتی که سطح معناداری بزرگ‌تر از میزان خطا (۰/۰۵) باشد، H_0 پذیرفته می‌شود و در صورتی که سطح معناداری کوچک‌تر از میزان خطا باشد H_0 رد و H_1 پذیرفته می‌شود. با توجه به اینکه این آزمون به صورت دو دامنه است؛ به منظور اظهار نظر بهتر در خصوص مناسب بودن ابعاد پژوهش در سطح اطمینان ۰/۹۵ می‌توان گفت:

- هر گاه حد پایین و بالا هر دو مثبت باشند، سیاست مورد بررسی در سطح مطلوب یا پیش برنده قرار دارد.
- هر گاه حد پایین و بالا هر دو منفی باشند، سیاست مورد بررسی در سطح نامطلوب یا بازدارنده قرار دارد.

• هر گاه حد پایین منفی و حد بالا مثبت باشد، سیاست مورد بررسی در وضعیت متوسط یا خنثی است.

در سطح اطمینان ۹۵٪ با توجه به نتایج جدول ۴ و قاعده تصمیم گیری می توان گفت: سیاست های کلان شامل عوامل نهادی و قانونی، ثبات اقتصاد کلان، بازار مالی، تحقیق و توسعه و نوآوری، فناوری و بازار کالاها و خدمات در وضعیت نامطلوب یا بازدارنده قرار دارند و دو عامل زیرساخت های نرم و سخت و توسعه منابع انسانی در وضعیت متوسط یا خنثی قرار دارند. همچنین همه سیاست های خرد توسعه کارآفرینی شامل الزامات قانونی کمک به کارآفرینان، فرهنگ سازی و آموزش کارآفرینی، دسترسی کارآفرینان به منابع مالی و حمایت و پشتیبانی از کارآفرینان در وضعیت نامطلوب یا بازدارنده قرار دارند.

۳. نتایج آزمون تحلیل واریانس یک طرفه: به منظور پاسخ به سؤال سوم و چهارم پژوهش (بررسی یکسان بودن وزن یا میانگین ابعاد سیاست های کلان و خرد به صورت درون گروهی با یکدیگر) از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه استفاده شده است. همانطور که ملاحظه می شود در سطح اطمینان ۹۵٪ در هر دو آزمون H_0 رد و H_1 پذیرفته می شود. به بیان دیگر ابعاد سیاست های کلان و خرد وزن (میانگین) یکسانی ندارند. در ادامه از آزمون مقایسه چندگانه توکی استفاده شد. نتایج این آزمون نشان داد، می توان در سطح اطمینان ۹۵٪ ابعاد را در گروه های زیر قرار داد. گفتنی است، گروه دوم تا چهارم میانگین کمتری (وزن کمتر و یا مطلوبیت کمتر) نسبت به گروه اول دارند.

جدول ۵. نتایج آزمون تحلیل واریانس یک طرفه

نتیجه آزمون	میزان خطا	سطح معنادار	آماره F	H_0
رد H_0	۰/۰۵	۰/۰۰	۲۵/۸۷	میانگین ابعاد سیاست های کلان با هم تفاوت معنادار ندارند.
رد H_0	۰/۰۵	۰/۰۰	۹/۹۹	میانگین ابعاد سیاست های خرد با هم تفاوت معنادار ندارند.

جدول ۶. بررسی پیش‌برندگی ابعاد سیاست‌های کلان و خرد در مقایسه با یکدیگر

نوع سیاست‌ها	گروه اول	گروه دوم	گروه سوم	گروه چهارم
سیاست‌های کلان	زیرساخت / توسعه منابع انسانی	بازار کالا و خدمات، فناوری / بازار مالی	عوامل نهادی	تحقیق و توسعه و نوآوری / ثبات اقتصادی
سیاست‌های خرد	الزامات قانونی کمک به کارآفرینان / فرهنگ‌سازی و آموزش	حمایت و پشتیبانی از کارآفرینان	دسترسی کارآفرینان به منابع مالی	

نتیجه‌گیری و بحث

این پژوهش با رسالت ارزیابی سیاست‌های کلان و خرد در جهت توسعه کارآفرینی کشور انجام شد. بر این اساس سیاست‌های کلان و خرد در قالب ۷ الگو بررسی شد و الگوی مفهومی پژوهش با تفکیک این دو نوع سیاست از یکدیگر تدوین شد. به‌منظور گردآوری اطلاعات از پرسشنامه استفاده شد. نتایج آمار توصیفی این پرسشنامه نشان داد همه ابعاد سیاست‌های کلان و خرد میانگین کمتر از ۳ دارند. با این وجود در بین سیاست‌های کلان، زیرساخت‌های نرم و سخت و ثبات اقتصاد کلان به ترتیب بیشترین و کمترین میانگین را دارند. همچنین در بین ابعاد سیاست‌های خرد، الزامات قانونی کمک به کارآفرینان و دسترسی کارآفرینان به منابع مالی به ترتیب دارای بیشترین و کمترین میانگین هستند. نتایج آزمون t یک نمونه‌ای نشان داد، تنها دو بعد سیاست کلان شامل زیرساخت‌های نرم و سخت و توسعه منابع انسانی در وضعیت متوسط یا خنثی قرار دارند و مابقی سیاست‌های کلان و همه سیاست‌های خرد در وضعیت نامطلوب و یا بازدارنده قرار دارند. نتایج آزمون تحلیل واریانس یک‌راهه نشان داد که در بین سیاست‌های کلان، زیرساخت و منابع انسانی وضعیت بهتر دارند، ولی تحقیق و توسعه و نوآوری و ثبات اقتصادی نسبت به بقیه ابعاد سیاست‌های کلان کمترین مطلوبیت را دارند. در بین سیاست‌های خرد نیز ابعاد الزامات قانونی کمک به کارآفرینان و فرهنگ‌سازی و آموزش

دارای وضعیت بهتر بوده ولی دسترسی کارآفرینان به منابع مالی نسبت به بقیه ابعاد سیاست‌های خرد دارای مطلوبیت کمتر است. همانطور که مشاهده می‌شود در مجموع نتایج آماری پژوهش، مشابه و یکدیگر را تأیید و نوعی همگرایی درونی را نشان می‌دهند. به‌منظور مقایسه نتایج این پژوهش با اطلاعات موجود در این زمینه به گزارش‌های منتشره بین‌المللی مراجعه شد. ارزیابی بانک جهانی در زمینه سهولت کسب و کار نشان می‌دهد که ایران در مقایسه با سایر کشورها وضعیت نامناسبی دارد. در سال ۲۰۰۸ ایران در بین ۱۷۸ کشور دارای رتبه ۱۳۵ و در سال ۲۰۰۹ بین ۱۸۱ کشور این رتبه به ۱۴۲ و در سال ۲۰۱۰ رتبه ایران بین ۱۸۳ کشور به ۱۳۷ رسیده است [۱۸]. ارزیابی چارچوب تصویر محیط کسب و کار نیز نشان می‌دهد که ایران در مقایسه با سایر کشورها وضعیت مناسبی ندارد و این وضعیت در طول سه سال ۲۰۰۶ الی ۲۰۰۹ به صورت یک روند دیده می‌شود [۸]. همچنین بررسی‌های انجام شده در درون کشور نامناسب بودن محیط کسب و کار را تأیید می‌کند. برای نمونه شرکت نوسازی صنایع ایران در سال ۱۳۸۴ در زمینه محیط کسب و کار کشور پژوهشی انجام داد. این بررسی نشان می‌دهد، رتبه ایران در میان ۷۰ کشور ۶۵ و بازدارندگی محیطی دارد [۱]. بنابراین شاید بتوان نتیجه‌گیری کرد که نتایج این مقاله نوعی همگرایی بیرونی با نتایج پژوهش‌های بین‌المللی و داخلی دارد. با توجه به نتایج این پژوهش و گزارش‌های بین‌المللی گفته شده نمی‌توان به نتایج حاصل از سیاست‌های کلان و خرد توسعه کارآفرینی، شرکت‌های زودبازده و اشتغال در کشور خوشبین بود. زیرا عوامل بازدارنده کلان بر برنامه‌های خرد مشوق کارآفرینی اثر منفی داشته و حتی ممکن است به مرور تعداد فعالان در کسب و کارهای مولد نسبت به وضعیت موجود کاهش یافته و رشد آن‌ها منفی شود. بنابراین توجه به سیاست‌های کلان در راستای بهبود فضای کسب و کار و حذف موانع بازدارنده توسعه کارآفرینی در سطح خرد ضروری به‌نظر می‌رسد.

گفتنی است که سیاست‌های کلان (در جهت بهبود فضای کسب و کار) و سیاست‌های خرد (در جهت بهبود نرخ کارآفرینی) چندسالی است که در کشور مورد توجه قرار گرفته است و در این زمینه اقداماتی انجام شده است. برای مثال در ابلاغیه سیاست‌های کلی اصل

۴۴ بر بهبود فضای کسب و کار به صراحت تأکید شده است [۱]. همچنین در برنامه سوم و چهارم توسعه به توسعه کارآفرینی و بهبود محیط کسب و کار در قالب بندهای گوناگون توجه شده است. بنابراین می‌توان امیدوار بود در چند سال آینده با توجه به ظهور پیامدهای این برنامه‌ها و قوانین، شرایط موجود بهبود یابد.

منابع

۱. مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۳۸۸). بررسی چالش‌های فضای کسب و کار، گزارش ش ۳۹: ۲۸-۳۷.
۲. میدری احمد، قودجانی اصلان (۱۳۸۷). سنجش و بهبود محیط کسب و کار، جهاد دانشگاهی.
3. Ahmad Nadim, Hoffman, Anders (2007) "A Framework for Addressing and Measuring Entrepreneurship", OECD, PP. 6-19.
4. Bosma Niels, Levie Jonathan (2010). "Global Entrepreneurship Monitor", 2009 Executive Report, Global Entrepreneurship Research Association (GERA), PP. 11-12
5. Bruton, Garry D, etal (2010). "Institutional theory and entrepreneurship: where are we now and where do we need to move in the future?" Journal of Entrepreneurship: Theory and Practice.
6. De Soto, Hernaldo (2000). The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else, Basic Books, USA.
7. Donor Committee for Enterprise Development or ODCED (2008). "Supporting Business Environment Reforms: Practical Guidance for Development Agencies", www.Enterprise-Development.org/ www.Business-Environment.org
8. International Finance Corporation (2009). "Business Environment Snapshot: -Methodology Note " , Washington, DC, PP.13-15
9. Kang, Eugene; Uhlenbruck, Klaus (2006). "A process framework of entrepreneurship: from exploration, to exploitation, to exit", Academy of Entrepreneurship Journal.

10. Lundstrom, Stevenson (2005). "Entrepreneurship Policy: Theory and Practice", International Studies in Entrepreneurship, Springer, New York, PP .47 & PP. 60-62.
11. Koster, Sierdjan, Kumar Rai Shailendra (2008). "Entrepreneurship and Economic Development in a Developing Country: A Case Study of India", The Journal of Entrepreneurship, 17, 2, PP. 117–137.
12. Kuzilwa, Joseph Andrew (2005). "The Role of Credit for Small Business Success: A Study of the National Entrepreneurship Development Fund in Tanzania", The Journal of Entrepreneurship 14, 2.
13. Nkya, Estomih J(2003). "Institutional Barriers to Small-scale Business Development: A Need for Flexibility in Tanzanian Tax and Regulatory Systems", The Journal of Entrepreneurship, 12, 1.
14. OECD (2007a). "Framework for the Evaluation of SME and Entrepreneurship Policies and Programmes", Paris.
15. OECD (2007b). "OECD Entrepreneurship Indicators Project: Overview", World Bank Seminar on Entrepreneurship and Development, Washington, pp12.
16. Orford J, Herrington M, Wood E (2005). "Global Entrepreneurship Monitor 2004 South African Report". UCT Center for Innovation and Entrepreneurship: PP. 50-54.
17. UNCTAD (2005). "Entrepreneurship and Economic Development". United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), PP. 6-14.
18. World Bank (2010, 2009 & 2008) "Doing Business", www.worldbank.org.
19. World Economic Forum (2009). "The Global Competitiveness Report" 2009–2010, Switzerland.